

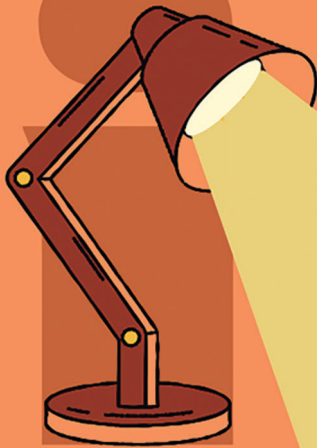
Наукові перспективи
Видавнича група

Успіхи

досягнення
у науці

№ 4(4)
2024

**Ми висвітлимо ваші
професійні здобутки**

серія "Управління та адміністрування"
серія "Соціальні та поведінкові науки"
серія "Освіта"
серія "Право"

*Інститут держави і права імені В.М.Корецького
НАН України*

Видавнича група «Наукові перспективи»

*Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного
управління*

«Успіхи і досягнення у науці»

*(Серія «Право», Серія «Освіта», Серія «Управління
та адміністрування», Серія «Соціальні та
поведінкові науки»)*

№ 4(4) 2024

Київ – 2024

*V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine*

Publishing Group “Scientific Prospects”

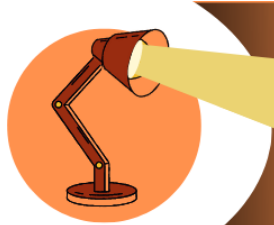
*All-Ukrainian Assembly of Doctors of Science in Public
Administration*

«Successes and Achievements in Science»

*(Law Series, Education Series, Management and
Administration Series, Social and Behavioral
Sciences Series)*

№ 4(4) 2024

Kyiv – 2024

ЗМІСТ

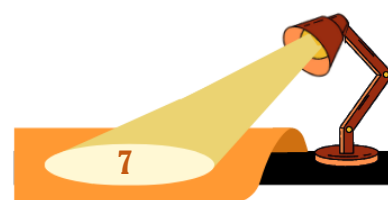
СЕРІЯ «Право»

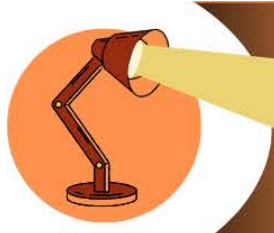
Bukhtiarova I.G., Bukhtiarov O.A. <i>ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF RECEIPT OF STATE AWARDS BY PUBLIC SERVANTS</i>	15
Zhyvotovska I.Y. <i>THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE DEFINITION OF FREEDOM OF RELIGION</i>	27
Бухтіярова І.Г., Стрельченко О.Г. <i>ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКСПОРТУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ</i>	37
Винокуров В.В. <i>ПРАВО НА ЗАХИСТ: ВОЄННИЙ СТАН</i>	50
Войтовський В.С. <i>ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ СИСТЕМ У РОЗГЛЯДІ СПРАВ</i>	62
Волобоек А.О., Пекарський С.П., Потіхенський А.І. <i>ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ НЕГЛАСНИМИ СПІВРОБІТНИКАМИ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ЗЛОЧИННИХ ДІЙ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ</i>	72
Кирилюк Д.В. <i>ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АКТИВІВ У ПОРЯДКУ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ НА ПІДСТАВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО САНКЦІЇ»</i>	85
Кислий А.М., Бучинський О.Й. <i>ОКРЕМІ ПОНЯТІЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ</i>	95
Кіреєва О.С., Матняк В.М. <i>НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕГЛАСНИХ ЗАХОДІВ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	104

Коваль В.Р. <i>ПРАВОВА ОХОРОНА БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В КОНТЕКСТІ ЕЛЕКТРОННОГО БАНКІНГУ</i>	117
Контаровська М.В. <i>ДО ПИТАННЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ОСОБИ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ</i>	128
Крахмальов П.С., Муляр Г.В. <i>ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ</i>	139
Маліневський О.М. <i>ПРОФЕСІЙНА (ДИСЦИПЛІНАРНА) ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ</i>	149
Новицька Н.Б., Прокопчук К.В., Скрипець В.І. <i>МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕДІАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ</i>	163
Ноняк М.В. <i>МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МИР</i>	172
Петренко А.А. <i>ПРАВООРЯДОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ</i>	181
Петровський А.В., Старицька О.О., Тихомиров Д.О. <i>ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ СТОРІН ТА ТРЕТІХ ОСІБ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ</i>	195
Правдюк А.Л. <i>ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО</i>	204
Радченко Д.В. <i>ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ЗЕЛЕНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ</i>	219
Резворович К.Р., Береда М.В. <i>ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ ТА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ</i>	241

УДК 347.7

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4\(4\)-204-218](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4(4)-204-218)

Правдюк Андрій Леонідович кандидат юридичних наук, доцент кафедри права, Вінницький національний аграрний університет, вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, 21000, тел.:(097) 330-72-40, <https://orcid.org/0000-0002-5248-8111>

ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВЕ ГРОМАДЯНСТВО

Анотація. Статтю присвячено цифровим правам людини та громадянина. Визначено, що розвиток цифрового суспільства, а також активне використання цифрових технологій у різних напрямках життєдіяльності людей призвели до порушення питань щодо достатності обсягу прав і свобод людини і громадянина. Зазначено, що цифрова епоха зумовила повсюдне використання даних як у приватній, так і у публічній сферах.

З'ясовано, що нові технології можуть порушувати основні права, а також права, передбачені вторинним законодавством. Термін «цифрове громадянство» у роботах закордонних та вітчизняних вчених доволі часто використовується як синонім кібергромадянства та партиципаторного цифрового громадянства. Цифрове громадянство може означати громадянство у цифровому світі, так ніби державні портали, платформи соціальних мереж і онлайн-магазини самі по собі були окремими державами чи імперіями, в яких громадяни мали кілька ролей, функцій тощо.

Спілкування в Інтернеті, обмін контентом у соціальних мережах, онлайн-покупки, використання підключених пристроїв, читання новин або здійснення платежів за допомогою смартфона – всі ці цифрові взаємодії відкривають нові можливості для реалізації індивідуальних і колективних прав у цифрову епоху.

З появою Інтернету зросли можливості брати участь у громадському, соціальному та політичному житті. Таким чином, цифрове громадянство можна визначити як «право брати участь у житті суспільства онлайн».

Можемо констатувати, що існує велика кількість цифрових прав, які потребують нормативного врегулювання, а деякі з них за важливістю та значенням для людини є основоположними та потребують конституціоналізації.

Визначено, що цифрові права, хоча вони надали великі можливості для оптимізації та вдосконалення реалізації прав людини, одночасно створили більше можливостей для їх обмеження (наприклад, фальсифікації інформації тощо). Специфіка цифрових прав вимагає створення особливого міжнародного механізму для їх захисту.

Цифрове громадянство — це навички, необхідні всім користувачам технологій для ефективної роботи в цифровому світі, що постійно розширюється. Цифрове громадянство забезпечує структуру обов'язків, проблем і можливостей, які надає технологія.

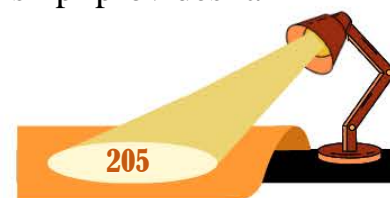
Ключові слова: права людини, цифрові права, громадянство, цифрове громадянство, захист цифрових прав.

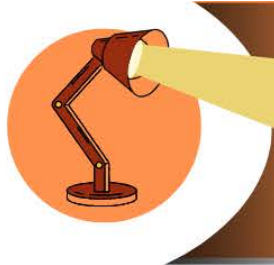
Pravdiuk Andrii Leonidovych Candidate of Law Sciences, Associate Professor of the Department of Law, Vinnytsia National Agrarian University, St. Sonyachna, 3, Vinnytsia, 21000, tel.:(097) 330-72-40, <https://orcid.org/0000-0002-5248-8111>

DIGITAL HUMAN RIGHTS AND DIGITAL CITIZENSHIP

Abstract. The article is devoted to digital human and citizen rights. It was determined that the development of the digital society, as well as the active use of digital technologies in various areas of people's lives, led to the raising of questions regarding the sufficiency of the rights and freedoms of a person and a citizen. It is noted that the digital era has led to widespread use of data in both private and public spheres. It has been found that new technologies may violate fundamental rights, as well as rights provided for by secondary legislation. The term "digital citizenship" in the works of foreign and domestic scientists is quite often used as a synonym for cyber-citizenship and participatory digital citizenship. Digital citizenship can mean citizenship in a digital world, as if government portals, social networking platforms, and online stores were themselves separate states or empires in which citizens had multiple roles, functions, etc. Communicating on the Internet, sharing content on social networks, shopping online, using connected devices, reading news or making payments with a smartphone - all these digital interactions open up new opportunities for the realization of individual and collective rights in the digital age. With the advent of the Internet, opportunities to participate in public, social and political life have increased. Thus, digital citizenship can be defined as “the right to participate in society online”. We can state that there are a large number of digital rights that require regulatory regulation, and some of them are fundamental in terms of their importance and meaning for a person and require constitutionalization. It was determined that digital rights, although they provided great opportunities to optimize and improve the implementation of human rights, at the same time created more opportunities to limit them (for example, falsification of information, etc.). The specificity of digital rights requires the creation of a special international mechanism for their protection.

Digital citizenship is a skill that all technology users need to function effectively in an ever-expanding digital world. Digital citizenship provides a

framework for the responsibilities, challenges, and opportunities afforded by technology.

Keywords: human rights, digital rights, citizenship, digital citizenship, protection of digital rights.

Постановка проблеми. Нині розвиток цифрового суспільства, а також активне використання цифрових технологій в різних напрямках життєдіяльності людей призвели до порушення питань визначення достатності обсягу прав і свобод людини і громадянина, а також виокремлення поняття цифрових прав людини [1].

Юрисдикційні питання та екстратериторіальна дія права ніколи не були простими. Але сьогодні є два аспекти, які ускладнюють їх ще більше. Перший – це настання цифрової епохи, яка характеризується великим накопиченням і повсюдним використанням даних, надзвичайним поширенням цифрових інструментів, як у приватній, так і в публічній сферах життя, переведенням значної частки діяльності усіх суб'єктів права онлайн. Другий – зростаюча могутність бізнес-структур, що отримують великий вплив на питання прав людини та можуть визнаватися адресатами відповідних зобов'язань, помножена на взаємопов'язаність і, відповідно, взаємозалежність сучасного світу. Усе це загострює питання здійснення та захисту прав людини у глобальному та цифровому середовищі [2].

Право на приватність є, ймовірно, першим фундаментальним правом, яке будь-коли обговорювалося у зв'язку з інформаційними технологіями, і це також, можливо, найбільш часто обговорюване право людини в світлі цифрових технологій.

Якщо ви коли-небудь натискали «погоджуюсь», не читаючи умови обслуговування інтернет-компаній, ви далеко не самотні. Багато хто з нас не намагаються дивитися на купи дрібного шрифту, коли вперше користуються онлайн-сервісом. Але некомерційна дослідницька ініціатива під назвою Ranking Digital Rights виконала важку роботу за нас і виявила, що інтернет-компанії та телекомунікаційні компанії різною мірою не поважають права своїх користувачів на цифрову конфіденційність і свободу вираження поглядів. Рейтинг Digital Rights, що базується на дослідницькому центрі Інституту відкритих технологій Нової Америки, оцінив політику угод з користувачами 16 найбільших у світі інтернет- та телекомунікаційних компаній для свого Індексу корпоративної підзвітності за 2015 рік. Індекс дозволяє користувачам, інвесторам, активістам і політикам порівнювати, як і чи докладають компанії зусиль для дотримання наших цифрових прав [3].

Нові технології можуть порушувати основні права, а також права, передбачені вторинним законодавством. Найбільш помітними в цьому відношенні є права, передбачені законодавством про захист даних, наприклад,

Загальна директива ЄС про захист даних (GDPR), яка містить великий перелік прав суб'єктів даних [4].

У 2022 році Європейська комісія підписала «Декларацію про цифрові права та принципи», визнаючи силу цифрових технологій як інструментів, які можуть як захищати, так і обмежувати права людини. Крім того, ця декларація змінює та застосовує існуючі права людини в цифровому просторі, такі як право на захист персональних даних в Інтернеті та право на свободу вираження поглядів в онлайн-середовищі. Аналогічно, у 2020 році Організація Об'єднаних Націй висунула «Дорожню карту цифрового співробітництва», яка визнає, що цифрові технології є інструментом як для реалізації прав людини, так і для їх порушення. Так само «Резолюція про заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті» 2016 року підтвердила важливість захисту та реалізації прав людини в Інтернеті та інших інформаційно-комунікаційних технологіях [6].

Сфера цифрових відносин характерна ознаками віртуальності та транскордонності, потребує особливої уваги до сфери основних прав людини з точки зору їх забезпечення з урахуванням особливих властивостей цього середовища, де суб'єкти та об'єкти дуже часто виступають своєрідною «симуляцією», а межі здійснення прав індивідів і втручання в них не завжди однозначно ідентифікуються.

Як показує практика розвитку права в сучасному світі, в понятійно-правовий обіг поступово вводиться категорія «цифрові права» (які ще іменують, як інтернет-права, мережеві права), що набула поширення, як вагомий елемент для характеристики правового стану особи в мережі Інтернет. У той же час така категорія прав, як «цифрові права», до теперішнього часу не отримала загального визнання ні в праві, ні в доктрині, в тому числі з огляду на вітчизняний правовий та правозастосовний досвід [5].

Очевидно, що права людини, пов'язані з цифровим середовищем, або цифрові права, є новою та розвиваючою темою, яка охоплює дві ключові сфери.

По-перше, розширення, реалізація та захист існуючих прав людини в цифровому просторі та захист персональних оцифрованих даних (наприклад, свобода вираження поглядів). По-друге, дискусія навколо нових прав людини на доступ, використання та участь у цифровому просторі (наприклад, право на доступ до Інтернету) [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема захисту цифрових прав людини та громадянина постійно перебувають у фокусі уваги багатьох науковців, серед яких можна виокремити таких дослідників, як Ямненко Т., Місько Д., Разметаєва, Ю., Hutt, R., Custers, B., Poulsen A., Song YJC., Fosch-Villaronga E., LaMonica HM., Iannelli O., Alam M., Hickie I., Щербай I., Prensky M., Mathiesen, K., Peacock, A., Правдюк, А та інші.

Метою статті є дослідження цифрових прав людини та цифрового громадянина.

Виклад основного матеріалу. Права людини тісно пов'язані з розвитком держави. Адже вони є так званим своєрідним юридичним мірилом для всіх процесів, що відбуваються в державі. Права людини перебувають у постійному розвитку, і тому відображають певні зміни в суспільних відносинах, зростання правосвідомості громадян, що досить помітно під час розгляду прав відповідно до історичної періодизації.

Ми класифікуємо права людини так, а саме: а) природні права людини (це ті права, які надаються людині від народження, надані Богом і супроводжують людину аж до самої смерті); б) фізичні права людини (це ті права, які задовольняють матеріальні, духовні та інші потреби людини); в) особисті права людини (це ті права, які захищають права, свободи й інтереси громадянина) [7].

Вивчаючи природу цифрових прав, слід відзначити, що Інтернет-мережа, як глобальна система взаємопов'язаних комп'ютерних мереж, є важливим компонентом сучасного інформаційного суспільства, на основі якого формуються цифрові права. Інтернет забезпечує доступ до величезного обсягу інформації, можливість комунікації, а також надання комерційних і соціальних послуг. Основні принципи Інтернету включають децентралізацію, відкритість, нейтральність і свободу доступу. Водночас, незважаючи на ідею максимальної свободи Інтернет-простору від державного чи іншого втручання, повністю уникнути управління Інтернетом неможливо. Цей факт є ключовим для розуміння природи цифрових прав, які виникають і розвиваються разом із розвитком Інтернет-мережі [8].

У міру того, як суспільства все більше занурюються у цифрову епоху, контекст прав змінюється. Технологічна повсюдність трансформувала повсякденне життя мільярдів людей, створивши нові публічні сфери, простори для самовираження, а також нові ринки і послуги. Спілкування в Інтернеті, обмін контентом у соціальних мережах, онлайн-покупки, використання підключених пристроїв, читання новин або здійснення платежів за допомогою смартфона – всі ці цифрові взаємодії відкривають нові можливості для реалізації індивідуальних і колективних прав у цифрову епоху.

Цифровізація, будучи закономірним продуктом цифрової революції, стрімко поширюється у сучасному світі та об'єктивно впливає на майже всі сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави, у тій чи іншій мірі трансформуючи всю сукупність соціальних відносин, по суті, «занурюючи» їх у віртуальну реальність. Сучасне суспільство розвивається, об'єктивно підкоряючись новій цифровій парадигмі. Спостерігається тотальна цифровізація суспільства і суспільних відносин.

Можна стверджувати, що сучасна «цифрова революція» та пов'язані з нею відгалуження представляють собою ще один технологічний розвиток із

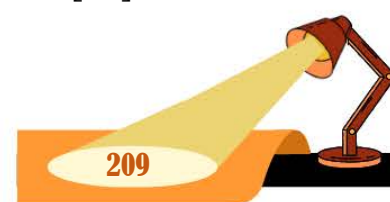
серйозними економічними, політичними та культурними наслідками. «цифрові права» або «принципи цифрової ери» в конкретні юридично визнані норми прав людини через процес тлумачення закону та законотворчості, тобто через формулювання нових юридично обов'язкових або «м'яких» правових інструментів. Рада ООН з прав людини та Генеральна Асамблея підійшли до проблеми адаптації МПЛЛ до епохи цифрових технологій, прийнявши низку необов'язкових резолюцій, які виступають за поширення прав людини поза мережею на дії та взаємодію в Інтернеті. Комісія ЄС також видала Декларація про цифрові права та принципи цифрової епохи, в якій було вжито необхідних заходів для забезпечення поваги до прав людей як офлайн, так і онлайн. Цей підхід дозволяє уникнути сприйняття кіберпростору як «чорної діри», вільної від IHRL, і продовжує давню традицію адаптації існуючих прав людини до нових і мінливих суспільних умов [9].

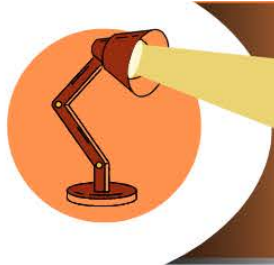
Термін "цифрова людина" вперше запровадив у 2001 році американський письменник Марк Пренскі. Він використав цей термін для опису людей, що народилися після цифрової революції та виростили в оточенні комп'ютерів, відеоігор, плеєрів, відеокамер, мобільних телефонів (смартфонів), мереж і інших цифрових технологій. Для цих людей отримання інформації через цифрові канали стало звичною справою, і всі ці технології стали невід'ємною частиною їхнього повсякденного життя [10].

Цифрові права — це права людини та юридичні права, які дозволяють особам отримувати доступ, використовувати, створювати та публікувати цифровий контент на таких пристроях, як комп'ютери та мобільні телефони, а також у віртуальних просторах і спільнотах [11]. Наразі цифрові права не є набором прав самі по собі, а пов'язані з іншими правами людини, зокрема свободою вираження поглядів і правом на приватність в онлайн-овому та цифровому середовищах [12].

На практиці права людини можна розглядати як захист від «стандартних загроз» — таких як гноблення, позбавлення та насильство — які ставлять під загрозу інтереси людини [13]. Однак, як зазначає Реасок, А., все ще тривають дебати щодо того, чи є «доступ до Інтернету правом людини само по собі, частиною вже існуючих гарантій свободи вираження поглядів, чи не є правом взагалі» [14].

Основними технологічними трендами розвитку цифрового середовища є розширення телекомунікаційної інфраструктури, прогрес комп'ютерних, мережевих і мобільних технологій використання технологічних новацій у складних соціотехнічних системах. При цьому цифровий простір, що формується, відіграє вирішальну роль у новій інформаційній картині світу, коли інформація виступає як двигун суспільного й технічного прогресу і стає об'єктивною характеристикою матеріальних систем і їх взаємодії [15].

Проте варто наголосити на тому, що зростаюча залежність від цифрових каналів ризикує посилити маргіналізацію тих, у кого немає цифрової або технічної грамотності, а також тих, хто не має реальної можливості (або не бажає) використовувати такі цифрові платформи, також враховуючи темпи та різницю в доступі та використанні технологій у всьому світі, забезпечити, щоб люди мали однакові права в цифровому просторі, як і в аналоговому просторі, важко.

Громадянство традиційно розглядається як відносини між людьми та національною державою, воно є основоположним поняттям життя в суспільстві, оскільки пов'язане із здійсненням прав і відповідальністю за виконання обов'язків. Це відбувається завдяки суспільному договору, яка керує життям у суспільстві, у якому певні природні свободи приносяться в жертву (так званій «природний стан») в обмін на безпеку, приналежність і порядок [16].

Між державою та суспільством ніколи не буде досягнуто і встановлено чіткої і назавжди визначеної рівноваги. З прийнятої тут точки зору, консолідація та підтримка демократії неминуче вимагає громадянства, яке залучено до цифрових технологій. Така дорога нам демократія може вижити, лише організувавши себе навколо технологічних інновацій; і, навпаки, може бути так, що ідеал технологічної раціоналізації, який ми плекаємо, не має сенсу і майбутнього, якщо він не базується на грізному операторі демократії [17].

Термін «цифрове громадянство» у роботах закордонних та вітчизняних вчених доволі часто використовується як синонім кіберцитичного та партиципартного цифрового громадянства. Цифрове громадянство може означати як громадянство цифрового, так як якщо б державні портали, платформи соціальних мереж і онлайн-магазини самі по собі були власними державами чи імперіями, в яких громадяни мали кілька ролей, функцій тощо.

Водночас це також може стосуватися того, як класичні традиційні моделі громадянства (національної держави) тепер можуть залучати громадянські дії через нові та змінні системи голосування та громадські форуми [18].

Цифрове громадянство – це соціологічна концепція, яка виникла наприкінці 20-го та на початку 21-го століття завдяки новим інформаційним і телекомунікаційним технологіям (ІКТ), особливо Інтернету. Цифрове громадянство, яке також називають громадянством 2.0, полягає у використанні нових технологій, щоб зробити публічну інформацію доступною для людей, полегшити їхні бюрократичні та юридичні процедури та дозволити здійснювати свої права та обов'язки через цифрові платформи [19].

З появою Інтернету зросли можливості брати участь у громадському, соціальному та політичному житті. Таким чином, цифрове громадянство можна визначити як «право брати участь у житті суспільства онлайн» [20].

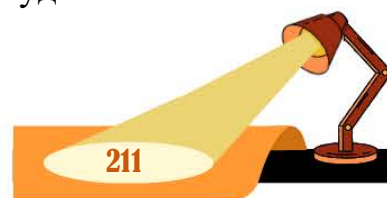
Ранні підходи до цифрового громадянства були найбільше стурбовані подоланням цифрового розриву: питання доступу, залучення та комунікативних прав і свобод були пріоритетними [21].

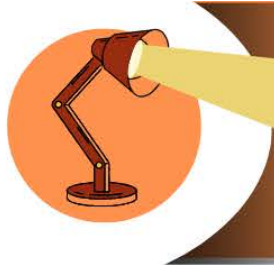
Цифрове громадянство з'явилося, як того вимагає час, цифрові громадяни визначаються як такі, що використовують інформаційні технології для участі в політичній, соціальній та державній діяльності, підкреслюють важливість інформаційних технологій для участі в різних видах діяльності. Відповідальність цифрових громадян – це важливе регулювання обізнаності та поведінки його членів у цифровому суспільстві. Це обов'язок, який цифрові громадяни мають виконувати перед собою, іншими, групою, до якої вони належать. Цифрові громадяни – це люди, які можуть використовувати цифрову інформацію та цифрові інструменти кваліфіковано, законно та розумно [22].

У цифровому контексті громадянство стає майже само собою зрозумілим, але воно включає різні завдання або дії — від розшифровки новинних стрічок до створення цифрових ідентичностей. У своїй знаковій книзі «Бути цифровими громадянами» Айсін і Рупперт стверджують, що завдяки цифровим діям народжуються цифрові громадяни. Хоча це може здатися простим, цифрові дії передбачають інтерпретацію багатьох потоків локальної та глобальної інформації та, в еру даних, передбачення невідомих наслідків [23].

Громадянство в цифровому світі не обов'язково означає дотримання норм і етичних правил однієї нації. Щоб стати громадянином, необхідні глобальні норми та правила. Тому сучасний устрій світу розкрив концепцію глобального громадянства що обіймає весь світ. У зв'язку з цим не буде неправильним стверджувати, що кожен глобальний громадянин може стати цифровим громадянином, якщо відповідально ставиться до спілкування та пошуку інформації за допомогою Інтернету [24]. Цей новий вимір комунікації приніс із собою концепцію нового суспільства, яке описується як «суспільство мережі», а люди, які живуть у цьому суспільстві, розглядаються як кандидати в цифрові громадяни [25]. Зокрема, епідемія COVID-19, наслідки якої тривають і сьогодні, створила можливість для подальшого зміцнення досвіду онлайн-навчання студентів і внутрішнього гармонійного розуміння цифрового громадянства.

Питання цифрових навичок, цифрової компетентності, цифрового громадянства є предметом уваги ряду міжнародних організацій. Серед них – Всесвітній економічний форум, започаткований у 1971 р., що є міжнародною організацією державно-приватного співробітництва як некомерційний фонд. Форум залучає передових політичних, ділових та інших лідерів суспільства для формування глобальних, регіональних та галузевих програм. Зокрема форум підтримує зусилля багатьох організацій державного та приватного сектору, міжнародних організацій, академічних установ у розбудові економік

країн, що здійснюють сучасні реформи. Починаючи з 2016 р. Всесвітній економічний форум зосереджує свою увагу на цифровій компетентності та відповідних навичках громадян та підтримці стратегій навчання в умовах цифрового суспільства. Згідно Індексу цифрової економіки та суспільства 2019 (DESI), усі країни ЄС покращили свої цифрові показники, а такі країни, як Фінляндія, Швеція, Нідерланди та Данія набрали найвищі рейтинги в DESI 2019 і є одними зі світових лідерів у галузі цифровізації та найбільш розвиненими сьогодні в сфері використання ІКТ їхніми громадянами. За цими країнами йдуть Великобританія, Люксембург, Ірландія, Естонія та Бельгія [26].

Зміна поколінь у стилях громадянства відбувається в більшості постіндустріальних демократій. Кожне покоління має свої унікальні риси, обумовлені епохою, соціальними нормами та технологіями. Так звані міленіали значно менш охоче погоджуються з ідеєю попередніх поколінь про те, що громадянство є обов'язком і відповідальністю. Раніше відчуття спільного обов'язку брати участь у суспільних справах було закріплено в групових і класових громадянських суспільствах, які руйнуються під впливом глобалізації.

В результаті, основне почуття громадянства змінюється в суспільствах, де молоді люди більше відповідальні за визначення власної ідентичності, часто використовуючи різноманітні інструменти, які пропонують соціальні мережі та цифрові медіа. Дослідження Vision Critical 2015 року виявило, що в порівнянні з іншими поколіннями, міленіали дивляться телебачення набагато менше. Вони перевели увагу медіа-світу в соціальні мережі. Facebook та Instagram, наприклад, є найпоширенішими [27].

Люди повинні критично підходити до обґрунтованості, достовірності та впливу інформації та даних, що надаються цифровими засобами, та бути обізнаними з правовими та етичними принципами, пов'язаними із взаємодією з цифровими технологіями.

Ми з впевненістю можемо констатувати той факт, що у сучасному світі інформаційні ресурси відіграють архіважливу роль. Інформація на сьогоднішній день це джерело зброї, влади, впливу, контролю, тому регулювання цифрових прав є одним із пріоритетних завдань не окремо взятих країн, а нагальна вимога для законодавців усіх цивілізованих держав [28].

Варто наголосити на тому, що використання інформації зумовлює володіння певними навичками, а саме здатність користуватися цифровими технологіями для підтримки активної громадянської позиції та соціальної залученості, співпраці з іншими та творчості для досягнення особистих, соціальних і комерційних цілей. Ці навички включають уміння використовувати, отримувати доступ, фільтрувати, оцінювати, створювати, програмувати та поширювати цифровий контент. Люди повинні вміти управляти інформацією, захищати її, а також свої цифрові дані, і ефективно

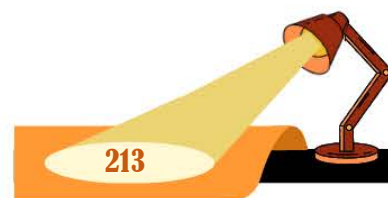

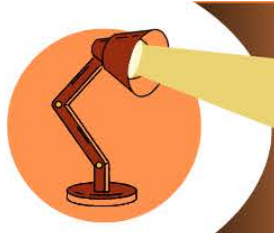
взаємодіяти з програмним забезпеченням, пристроями, штучним інтелектом і роботами. Ставлення охоплюють взаємодію з цифровими технологіями та контентом, що вимагає рефлексивного і критичного, але водночас зацікавленого, відкритого та далекоглядного підходу до розвитку технологій. Вони також включають етичне, безпечне та відповідальне використання цифрових інструментів [29].

Заклик розробити нову систему прав людини для онлайн-середовища також підтверджується, принаймні певною мірою, в ініціативах певних приватних технологічних компаній. Такі компанії керують і, часом, володіють цифровими платформами, на яких реалізуються права людини, і часто виявляються підданими конкуруючому тиску: онлайн-користувачі – їхні клієнти – вимагають ефективного захисту своїх основних прав (приватність, свобода вираження думок тощо), тоді як уряди бажають використовувати онлайн-платформи, пошукові системи тощо для отримання інформації про окремих осіб і групи з метою контролю та придушення діяльності в кіберпросторі, яку вони вважають небезпечною або незаконною [30].

Люди соціальні за своєю природою. Люди обирають групу з такими ж людьми в містах, штатах і країнах. Як члени спільноти ми прагнемо спілкуватися з такими, як ми. Це може бути важким аспектом спроби взаємодіяти з іншими в Інтернеті, кожному надається можливість приєднатися до такої речі, яка називається Інтернет, і навіть якщо ми намагаємося залишатися з тими, хто найбільше схожий на нас, майже неможливо не наштовхнутися на інших, які хочуть щоб спробувати змінити нашу думку, наші переконання [31].

Відомий філософ доктор Маршалл Маклюен зазначив у своїй книзі «Розуміння медіа: розширення людини» 1964 року, що технологія розширюється. Він показує людську поведінку через мегафон і збільшує все, що там є, на краще чи на гірше. Зараз, понад 50 років потому, слова д-ра Маклюена ще більш доречні. Метою має бути розуміння того, що Інтернет і сучасні технології забезпечують найгучніші підсилювачі, які коли-небудь створювало людство. Збільшувальні властивості технологій роблять обов'язковим, щоб кожен став цифровим громадянином здатні розпізнавати та розуміти, як вони роблять внесок у цифрове суспільство. Так, їм потрібно розвивати практичні навички, наприклад, як бути безпечними та відповідальними в Інтернеті, а також практикувати онлайн-етикет і співчуття у віртуальних світах. Мета повинна полягати в тому, щоб культивувати ширшу перспективу цифрового способу життя, який вони ведуть, а не просто те, що вони публікують і «лайкають». Як визначив Маклюен, Інтернет і залежні від нього програми тепер сприймаються не стільки як інструмент, скільки як розширення людського життя [32]. Саме з цього потрібно починати цифрове громадянство.

Висновки. В епоху, коли технології та цифрові платформи є невід'ємною частиною нашого повсякденного життя, роль цифрового громадянства стає ще важливішою. Одна з головних проблем у сфері цифровізації соціальних відносин полягає у визначенні найкращих моделей механізмів управління цифровими платформами та використання цих середовищ як ресурсів у політичних, соціальних і культурних трансформаціях. За кілька десятиліть це цифрове суспільство породило нових людей, які знають, інтегрують і синтезують інакше, ніж їхні попередники.

Цифрові права, хоча й відкрили нові можливості для оптимізації та покращення реалізації прав людини, одночасно створили більше способів їх обмеження. Особливість цифрових прав вимагає спеціального міжнародного механізму для їхнього захисту. Цифровий контекст ставить перед нами виклики щодо повного здійснення права на рівність та однакове застосування прав людини. Це підкреслює необхідність розглядати цифрові права як частину прав людини і навпаки.

Ми переконані, що онлайн-активність впливає на офлайн-життя і навпаки, тому цифрове громадянство виходить за межі лише Інтернет-поведінки, адже будь-які дії мають певні результати. Недостатня цифрова компетентність призводить до того, що користувачі не усвідомлюють зв'язок своїх дій у цифровому середовищі з можливими подіями.

Наразі проблема полягає в тому, що концепція цифрового громадянства продовжує розвиватися. Ми вважаємо, що зв'язок між цифровими правами та цифровим громадянством є беззаперечним, оскільки вони охоплюють широкий спектр культурологічних, соціально-гуманітарних, комунікативних, ціннісних, етичних та інших аспектів. Цифрові компетенції людського капіталу є основою для створення сучасного високоінтелектуального та громадсько активного суспільства.

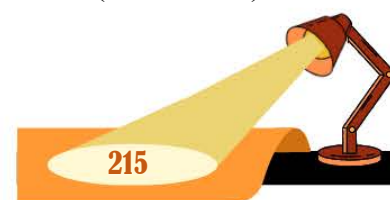
Література:

1. Ямненко Т., Місько, Д. Розвиток цифрових прав в Україні. 2022, *Юридичний вісник* 4 (65) С.101-106 DOI: 10.18372/2307-9061.65.17045
2. Разметаєва, Ю Цифрові права людини та проблеми екстратериторіальності в їх захисті. *Право та державне управління*. 2020. № 4 С.18-23 DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.2>
3. Hutt, R. (2015). What are your digital rights? World Economic Forum Articles. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2015/11/what-are-your-digital-rights-explainer/>
4. Custers, B. "New Digital Rights: Imagining Additional Fundamental Rights for the Digital Era." *Computer Law & Security Review*, vol. 44, 2022, p. 105636., <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105636>.
5. Петришин, О. Гиляка О. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України* 2021. Том 28, № 1, С 17-35 DOI: 10.31359/1993-0909-2021-28-1-17
6. Poulsen A, Song YJC, Fosch-Villaronga E, LaMonica HM, Iannelli O, Alam M, Hickie IB. Digital Rights and Mobile Health in Low- and Middle-Income Countries: Protocol for a Scoping Review. *JMIR Res Protoc*. 2023 Oct 3;12:e49150. doi: 10.2196/49150.

7. Щербай, І. Поняття та сутність прав людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* 2023. С 636-640. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.111>
8. Попович, Т. Особливості правової природи цифрових прав людини. *Часопис Київського університету права* 2021.1 С 135-140. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2021.24
9. Shany, Y. (2023). Digital Rights and the Outer Limits of International Human Rights Law. *German Law Journal*, 24(3), 461–472. doi:10.1017/glj.2023.35
10. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon MCB University Press*. 2001. Vol. 9. № 5. URL: <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (дата звернення: 12.06.2024)
11. Reventlow, N. (2017). Digital rights are human rights. Retrieved from <https://digitalfreedomfund.org/digital-rights-are-human-rights/>
12. Hutt, R. (2015). What are your digital rights? World Economic Forum Articles. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2015/11/what-are-your-digital-rights-explainer/>
13. Mathiesen, K. (2014). Human Rights for the Digital Age. *Journal of Mass Media Ethics*, 29(1), 2–18. <https://doi.org/10.1080/08900523.2014.863124>
14. Peacock, A. (2019). *Human rights and the digital divide*. Routledge <https://doi.org/10.4324/9781351046794>
15. Дзьобань О.П. Цифрова людина як філософська проблема. *Інформація і право*. № 2 (37)/2021.С. 9-19
16. Воронкова, В, Кивлюк, О, Андрюкайтене, Р. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies*. 2023. 14 (91). P. 23–34.doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-03>
17. Callon, M (2017) Afterword: The devices of attachment. In: Cochoy F, Deville J and McFall L (eds) *Markets and the Arts of Attachment*. Abingdon: Routledge, 180–195
18. Pangrazio, L., & Sefton-Green, J. (2021). Digital Rights, Digital Citizenship and Digital Literacy: What's the Difference?. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 10(1), 15-27. doi:<https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616>
19. Воронкова, В, Кивлюк, О, Андрюкайтене, Р. Еволюція від активного відповідального громадянства до цифрового в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. *Humanities studies*. 2023. 14 (91). P. 23–34.doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-03>
20. Mossberger, K., Tolbert, C. J. & Mcneal, R. S. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society and Participation*. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7428.001.0001>
21. Shelley, M., Thrane, L., Shulman, S., Lang, E., Beisser, S., Larson, T. & Mutiti, J. (2004). Digital citizenship: Parameters of the digital divide. *Social Science Computer Review*, 22(2), 256–269. <https://doi.org/10.1177/0894439303262580>
22. Pangrazio, L., & Sefton-Green, J. (2021). Digital Rights, Digital Citizenship and Digital Literacy: What's the Difference?. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 10(1), 15-27. doi:<https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616>
23. Isin, E. & Ruppert, E. (2015). *Being Digital Citizens*. Rowman & Littlefield
24. Dedebeali, N. C., & Daşdemir, İ. Investigation of Media Literacy and Information Literacy Levels of Pre-Service Teachers. *Ahi Evran University Faculty of Education Journal*, 2019. 20(2), 595-630.
25. Castells, M. Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology*, 2000. 51(1), 5-24.
26. European Commission. (2019). Digital Single Market. The Digital Economy and Society Index (DESI). URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/desi> Дата звернення (13/06/2024)

27. Веб сайт Радіо Свобода URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29080062.html> (дата звернення 13.06.2024)
28. Правдюк А.Л. Конституціоналізація цифрових прав людини. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 9 (23) С. 44-54 DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-44-54](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-44-54)
29. Овчарук, О. Сучасні підходи до розвитку цифрової компетентності людини та цифрового громадянства в європейських країнах. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2020, Том 76, №2. С 1-13.
30. Ronen, Y, Big Brother's Little Helpers: The Right to Privacy and the Responsibility of Internet Service Providers. *Utrecht Journal of International and European Law*, Vol. 31, No. 80, pp. 72-86, February 2015, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2629129>
31. Ribble, M. Digital citizenship in the frame of global change. *International Journal of Studies in Education and Science (IJSES)*, 2021. 2(2), 74-86.
32. Chiang, L., & Lee, B. Ethical attitude and behaviors regarding computer use. *Ethics and Behavior*, 2011.21, 481-497. <https://doi.org/10.1080/10508422.2011.622181>

References:

1. Yamnenko T., Misko, D. (2022) Rozvytok tsyfrovyykh prav v ukraini.[Development of digital rights in Ukraine.] *Yurydychnyi visnyk- Legal Bulletin* 4 (65) S.101-106 DOI: 10.18372/2307-9061.65.17045 [in Ukrainian].
2. Razmietaieva, Yu (2020) Tsyfrovi prava liudyny ta problemy ekstraterytorialnosti v yikh zakhysti. [Digital human rights and problems of extraterritoriality in their protection.] *Pravo ta derzhavne upravlinnia-Law and public administration..* № 4 S. 18-23. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.2> [in Ukrainian].
3. Hutt, R. (2015). What are your digital rights? World Economic Forum Articles. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2015/11/what-are-your-digital-rights-explainer/> (access date: 10.06.2024). [in English].
4. Custers, B. "New Digital Rights: Imagining Additional Fundamental Rights for the Digital Era." *Computer Law & Security Review*, vol. 44, 2022, p. 105636.,<https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105636>. [in English].
5. Petryshyn, O. Hyliaka, O.(2021) Prava liudyny v tsyfrovu epokhu:vyklyky, zahrozy ta perspektyvy.[Human rights in the digital age: challenges, threats and prospects] *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy- Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine* Tom 28, № 1,S 17-35 DOI: 10.31359/1993-0909-2021-28-1-17 [in Ukrainian].
6. Poulsen A, Song YJC, Fosch-Villaronga E, LaMonica HM, Iannelli O, Alam M, Hickie IB. Digital Rights and Mobile Health in Low- and Middle-Income Countries: Protocol for a Scoping Review. *JMIR Res Protoc*. 2023 Oct 3;12:e49150. doi: 10.2196/49150. [in English].
7. Shcherbai, I. (2023) Poniattia ta sutnist prav liudyny.[Concept and essence of human rights.] *Elektronne naukove vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo»-Electronic scientific publication "Analytical and comparative jurisprudence"* S. 636-640. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.111> [in Ukrainian].
8. Popovych, T. (2021) Osoblyvosti pravovoi pryrody tsyfrovyykh prav liudyny. [Peculiarities of the legal nature of digital human rights.] *Chasopys Kyivskoho universytetu prava-.Journal of the Kyiv University of Law*. 1 S 135-140. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2021.24 [in Ukrainian].
9. Shany, Y. (2023). Digital Rights and the Outer Limits of International Human Rights Law. *German Law Journal*, 24(3), 461–472. doi:10.1017/glj.2023.35 [in English].
10. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon MCB University Press. 2001. Vol. 9. № 5. URL: <https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (access date: 12.06.2024). [in English].

11. Reventlow, N. (2017). Digital rights are human rights. Retrieved from <https://digitalfreedomfund.org/digital-rights-are-human-rights/> (access date: 10.06.2024). [in English].
12. Hutt, R. (2015). What are your digital rights? World Economic Forum Articles. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2015/11/what-are-your-digital-rights-explainer/> (access date: 10.06.2024). [in English].
13. Mathiesen, K. (2014). Human Rights for the Digital Age. *Journal of Mass Media Ethics*, 29(1), 2–18. <https://doi.org/10.1080/08900523.2014.863124> [in English].
14. Peacock, A. (2019). Human rights and the digital divide. Routledge <https://doi.org/10.4324/9781351046794> (access date: 10.06.2024). [in English].
15. Dzoban, O. (2021) Tsyfrova liudyna yak filosofska problema.[Digital man as a philosophical problem.] *Informatsiia i pravo- Information and law*. № 2 (37) S. 9-19 [in Ukrainian].
16. Voronkova, V, Kyvliuk, O, & Andriukaitene, R. (2023) Evoliutsiia vid aktyvnoho vidpovidalnoho hromadianstva do tsyfrovoho v konteksti krytychnoho myslennia: dosvid krain YeS.[Evolution from active responsible citizenship to digital in the context of critical thinking: the experience of EU countries.] *Humanities studies- Humanities studies* 14 (91). P. 23–34.[doi:https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-03](https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-03) [in Ukrainian].
17. Callon, M (2017) Afterword: The devices of attachment. In: Cochoy F, Deville J and McFall L (eds) *Markets and the Arts of Attachment*. Abingdon: Routledge, 180–195 [in English].
18. Pangrazio, L., & Sefton-Green, J. (2021). Digital Rights, Digital Citizenship and Digital Literacy: What's the Difference?. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 10(1), 15-27. [doi:https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616](https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616)[in English].
19. Voronkova, V, Kyvliuk, O, & Andriukaitene, R. (2023) Evoliutsiia vid aktyvnoho vidpovidalnoho hromadianstva do tsyfrovoho v konteksti krytychnoho myslennia: dosvid krain YeS.[Evolution from active responsible citizenship to digital in the context of critical thinking: the experience of EU countries.] *Humanities studies- Humanities studies* 14 (91). P. 23–34.[doi:https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-03](https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-03) [in Ukrainian].
20. Mossberger, K., Tolbert, C. J. & Mcneal, R. S. (2007). *Digital Citizenship: The Internet, Society and Participation*. The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7428.001.0001> [in English].
21. Shelley, M., Thrane, L., Shulman, S., Lang, E., Beisser, S., Larson, T. & Mutiti, J. (2004). Digital citizenship: Parameters of the digital divide. *Social Science Computer Review*, 22(2), 256–269. <https://doi.org/10.1177/0894439303262580>[in English].
22. Pangrazio, L., & Sefton-Green, J. (2021). Digital Rights, Digital Citizenship and Digital Literacy: What's the Difference?. *Journal of New Approaches in Educational Research*, 10(1), 15-27. [doi:https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616](https://doi.org/10.7821/naer.2021.1.616) [in English].
23. Isin, E. & Ruppert, E. (2015). *Being Digital Citizens*. Rowman & Littlefield URL: [https://research.gold.ac.uk/id/eprint/29321/7/Isin%20and%20Ruppert%20\(2020\)%20Being%20Digital%20Citizens_Second%20Ed_OA.pdf](https://research.gold.ac.uk/id/eprint/29321/7/Isin%20and%20Ruppert%20(2020)%20Being%20Digital%20Citizens_Second%20Ed_OA.pdf) [in English].
24. Dedeali, N. C., & Daşdemir, İ.(2019) Investigation of Media Literacy and Information Literacy Levels of Pre-Service Teachers. *Ahi Evran University Faculty of Education Journal*, 20(2), 595-630. [in English].
25. Castells, M. (2000). Materials for an exploratory theory of the network society. *British Journal of Sociology*, 51(1), 5-24. [in English].
26. European Commission. (2019). *Digital Single Market. The Digital Economy and Society Index (DESI)*. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/desi> (access date: 10.06.2024). [in English].
27. Veb sait Radio Svoboda [Radio Svoboda website] URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29080062.html> (access date: 10.06.2024). [in Ukrainian].

28. Pravdiuk, A. (2023) Konstytutsionalizatsiia tsyfrovyykh prav liudyny.[Constitutionalization of digital human rights.] *Nauka i tekhnika sohodni- Science and technology today*. № 9 (23) S. 44-54 DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-44-54](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-44-54) [in Ukrainian].

29. Ovcharuk, O. (2020) Suchasni pidkhody do rozvytku tsyfrovoy kompetentnosti liudyny ta tsyfrovoho hromadianstva v yevropeiskykh krainakh.[Modern approaches to the development of a person's digital competence and digital citizenship in European countries] *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia,- Information technologies and teaching aids* Tom 76, №2. S 1-13. [in Ukrainian].

30. Ronen, Y.(2015) Big Brother's Little Helpers: The Right to Privacy and the Responsibility of Internet Service Providers. *Utrecht Journal of International and European Law*, Vol. 31, No. 80, pp. 72-86, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2629129> (access date: 10.06.2024). [in English].

31. Ribble, M. (2021). Digital citizenship in the frame of global change. *International Journal of Studies in Education and Science (IJSES)*, 2(2), 74-86. [in English].

32. Chiang, L., & Lee, B. (2011). Ethical attitude and behaviors regarding computer use. *Ethics and Behavior*, 21, 481-497. <https://doi.org/10.1080/10508422.2011.622181> [in English].

